

บทที่ ๔

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา : คัมภีร์วิมุตติมรรคและวิสุทธิมรรค

พระมหาโยธิน โยธโก, รศ.ดร.

รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. วิเคราะห์ความเป็นมา ผู้แต่ง ความสนใจในการแต่ง ลักษณะการแต่ง เนื้อหาโดยสังเขป และคุณค่าของคัมภีร์วิมุตติมรรคได้
๒. วิเคราะห์ความเป็นมา ผู้แต่ง ความสนใจในการแต่ง ลักษณะการแต่ง เนื้อหาโดยสังเขป และคุณค่าของคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้
๓. เปรียบเทียบวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา คัมภีร์วิมุตติมรรคกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค

ขอบข่ายเนื้อหา

- วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง คัมภีร์วิมุตติมรรค
- วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง คัมภีร์วิสุทธิมรรค
- เปรียบเทียบวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา คัมภีร์วิมุตติมรรคกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค

๔.๑ ความนำ

วิมุตติมรรคแต่ก่อนวิสุทธิมรรค ไม่มีข้อยุติว่าวิมุตติมรรคแต่งในอินเดียหรือในเกาะลังกา ผู้รู้ด้านคัมภีร์บางคนเสนอว่าแต่งในอินเดีย บางคนว่าแต่งในเกาะลังกา วิมุตติมรรคมีเนื้อหาหลักเหมือนวิสุทธิมรรค พระอุปติสสเถระแต่งเป็นภาษาบาลี ฉบับเดิมสูญหายเหลือฉบับภาษาจีน พระติปิฎกสังฆปาละแห่งพูนานเป็นผู้แปล พ.ศ.๒๔๗๙ พระเอฮารา เจ้าอาวาสวัดนิกายนิจirenในญี่ปุ่น กับพระโสมะและพระเขมินทะแปลวิมุตติมรรคจากภาษาจีนสู่ภาษาอังกฤษ พิมพ์เป็นรูปหนังสือครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๐๔

วิสุทธิมรรคคัมภีร์อธิบายไตรสิกขาตามแนววิสุทธิ ๗ ผู้แต่งอ้างเทศนาของพระเถระสำนักมหาวีหระเกาะลังกา มีเนื้อหาครอบคลุมสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา มี ๒๓ นิเทศ อธิบายธรรมลุ่มลึก มีระบบได้รับยกย่องเป็นแบบอย่างการอธิบายคำสอน วิสุทธิมรรคจุดสะพานทอดไปสู่พระไตรปิฎก

๔.๒ วิมุตติมรรค

๔.๒.๑ ความเป็นมา

คำว่า วิมุตติมรรค แยกเป็น “วิมุตติ” กับ “มรรค” ผู้แต่งนิยามวิมุตติว่า วิมุตติ ๕ ได้แก่ วิกขัมภณวิมุตติ (หลุดพ้นด้วยการข่ม) ตทังควิมุตติ (หลุดพ้นด้วยองค์นั้น) สมุจเฉทวิมุตติ (หลุดพ้นด้วยตัดขาด) ปฏิปัสสัทธิวิมุตติ (หลุดพ้นด้วยความสงบ) นิสสรณวิมุตติ (หลุดพ้นด้วยสลัดออก) วิมุตติมรรคสอนเพื่อความหลุดพ้น การปฏิบัติอันประเสริฐนี้เรียกว่าวิมุตติมรรค ประกอบด้วยศีล สมาธิ ปัญญา^๑ ชี้ทางไปสู่วิมุตติ ประกอบด้วยไตรสิกขา

วิมุตติมรรคแต่งที่อินเดียหรือที่ลังกายังไม่มีหลักฐานแน่ชัด ผู้รู้ทางด้านคัมภีร์มีมติว่าแต่งในอินเดีย บางมติว่าแต่งในลังกา อย่างไรก็ดี วิมุตติมรรคเนื้อหาตรงกับวิสุทธิมรรค บทย่อวิมุตติมรรค (และวิสุทธิมรรค) และข้อมูลที่สองคัมภีร์นำมาอ้างคือพระไตรปิฎก คัมภีร์โบราณปุพพจาริยะ อรรถกถาที่เป็นเถรคาถาคือพระสารีบุตร และข้อมูลที่ไม่ปรากฏหลักฐาน เป็นต้น^๒ ผู้แต่งแต่งเป็นภาษาบาลี ต้นฉบับภาษาบาลีสูญหายไป คงเหลือแต่ต้นฉบับภาษาจีนที่พระติปิฎกสังฆปาละแห่งพูนาน แปลถ่ายทอดในศตวรรษที่ ๖ แห่งคริสต์ศักราช ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๙ พระเอฮารา เจ้าอาวาสวัดแห่งนิกาย นิจirenในญี่ปุ่นร่วมกับพระเถระลังกา ๒ รูป คือพระโสมะและพระเขมินทะเถระแปลคัมภีร์วิมุตติมรรคจากภาษาจีนสู่ภาษาอังกฤษ และจัดพิมพ์เผยแพร่ในรูปเล่มหนังสือเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔^๓

^๑ พระอุปติสสเถระ รัตน, วิมุตติมรรค, พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต) และคณะ แปลจากฉบับภาษาอังกฤษของพระเอฮารา พระโสมะเถระ และพระเขมินทะเถระ, หน้า ๒.

^๒ พัฒน์ เพ็งผลา, ประวัติวรรณคดีบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๒.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า บทนำ.

๔.๒.๒ ผู้แต่ง

ฎีกาวิสุทธิธรรมคผู้แต่งคือ พระธัมมปาละ บันทึกว่าวิมุตติธรรมคสัมพันธ์กับสำนักอภัยคีรีวิหาร ผู้แต่งวิมุตติธรรมคคือ พระอุปติสสเถระ (อุปติสสเถรฺ สนธายาห)^๔ ศาสตราจารย์นาไก(Nagai) ชาวญี่ปุ่นสันนิษฐานว่าผู้แต่งวิมุตติธรรมคคือพระอรหันต์อุปติสสเถระ ชาวลังกา เป็นผู้เชี่ยวชาญพระวินัยชื่ออุปติสสเถระปรากฏอยู่ในคัมภีร์ปรีวาร พระวินัยปิฎก พระอุปติสสเถระมีชีวิตอยู่ในรัชสมัยพระเจ้าวสสกะ ผู้ครองเกาะลังกา ระหว่าง พ.ศ. ๖๐๙-๖๕๓ นักปราชญ์เห็นพ้องกันว่าพระอุปติสสเถระรจนาวิมุตติธรรมคก่อนพระพุทธโฆสาจารย์รจนาวินัยปิฎก พระพุทธโฆสาจารย์ศึกษาวิมุตติธรรมคก่อนรจนาวินัยปิฎกดังข้อความในวิสุทธิธรรมค “โดยทั่วไป มีจริยา ๖ ประการ แต่อาจารย์บางพวกกล่าวว่า มีจริยา ๑๔ ประการ ผู้ศึกษาจริยาปรีจเฉทในวิมุตติธรรมค จะพบว่าพระอุปติสสเถระกล่าวจริยา ๑๔ ประการไว้ชัดเจน ดังนั้น คำว่าอาจารย์บางพวกที่พระพุทธโฆสาจารย์หมายถึงก็คือพระอุปติสสเถระผู้รจนาวิมุตติธรรมคนั่นเอง”^๕

วิมุตติธรรมคฉบับภาษาจีนถูกค้นพบเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๙ ที่ห้องสมุดของโบสถ์นิชิเรน คาวาตานิมาชิ นากาซากิเคน นครโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ผู้แปลต้นฉบับภาษาจีนคือสังฆบาลแห่งฟูนาน ท่านศรัทธาคัมภีร์นี้มาก ท่านเชื่อมั่นว่าผู้รจนานี้ได้คงเป็นพระอรหันต์ ดังนั้นคำว่าพระอรหันต์อุปติสสเถระ จึงเป็นชื่อผู้ประพันธ์วิมุตติธรรมคตั้งแต่นั้น^๖

๔.๒.๓ แรงจูงใจของผู้แต่ง

ผู้แต่งกล่าวว่า เหมือนคนเดินทางไกลได้คนดีนำทาง มีเครื่องมือ หรือคู่มือในการเดินทางที่จะนำไปสู่จุดหมาย ท่านแต่งวิมุตติธรรมคเพื่อให้เป็นคู่มือคนเดินทาง คนเดินทางในที่นี้ได้แก่ผู้ปฏิบัติธรรม คำว่าวิมุตติธรรมค ชื่อหนังสือชี้ชัดว่าหนทางสำหรับผู้หลุดพ้น ถ้าหากจะใช้ว่าแรงจูงใจของผู้แต่ง สิ่งนั้นก็คือความประสงค์ให้วิมุตติธรรมคเป็นคู่มือของผู้ปฏิบัติธรรม

ถามว่า : เพราะเหตุใด จึงสอนวิมุตติธรรมค

ตอบว่า : มีคนดีที่เหมือนคนตาบอด ผู้เที่ยวไปในโลกกว้างโดยไม่มีผู้นำทาง ทั้ง ๆ ที่เขาปรารถนาความหลุดพ้น แต่เขาไม่เคยได้ยินการสอนเรื่องความหลุดพ้น เพราะเขาไม่ได้รับรู้เรื่องความหลุดพ้นและเพราะรับรู้มาผิด ๆ เพราะเหตุนี้ เขาถูกรอรับท่ามกลางความทุกข์ เขาจึงไม่ได้รับความหลุดพ้น แม้เขาปรารถนาจะได้รับความหลุดพ้น แต่เขายังไม่มีหนทางสู่ความหลุดพ้น หนทางเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการบรรลุความหลุดพ้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ยังมีสัตว์โลกที่มีธูลีคือกิเลสเพียงเล็กน้อยในปัญญาจักขุ

^๔ วิสุทธิ.ฎีกา (บาลี) ๑/๔๔/๔๓. “เอกเจติ อุปติสสเถรฺ สนธาย. เตนฺ ทิ วิมุตติมคเค ตถา วุตตํ” (วิสุทธิ.ฎีกา (บาลี) ๑/๑๔๓)

^๕ พระอุปติสสเถระ รจนา, **วิมุตติธรรมค**, พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ แปล, หน้า บทนำ.

^๖ เอ็ม อีฮารา, โสมะ เถระ, เขมินทะเถระ, **วิมุตติธรรมค ทางแห่งความหลุดพ้น (ภาคปัญญา)**, แปลโดย พลตรี นายแพทย์ ชาญ สุวรรณวิรัช, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๘ - ๑๑.

พวกเขาจะเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม”^๗ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัย ๒ ประการ ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ ๒ ประการเป็นไฉน คือปรโตโฆสะ (ฟังจากผู้อื่น) และโยนิโสมนสิการ (พิจารณาโดยคาย)”^๘

๔.๒.๔ ลักษณะการแต่ง

รูปแบบหรือลักษณะการแต่ง เป็นร้อยแก้วผสมร้อยกรอง อธิบายไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ดังบทอุเทศคาถา

ศีล สมาธิ ปัญญา จ วิมุตติ จ อนุตตรา

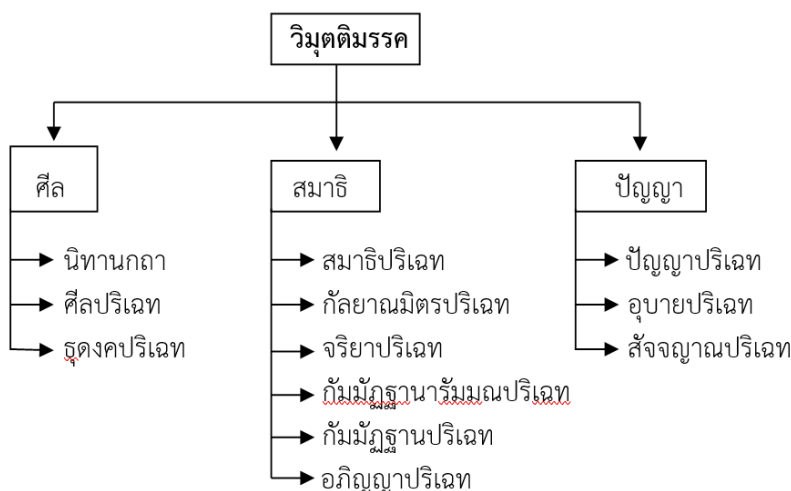
อนุพุทธา อิมะ ธมมา โคตเมน ยสสุตินา

คำแปล : พระโคตมผู้มียศ ตรัสรู้ธรรมเหล่านี้ คือ

ศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุตติ อันยอดเยี่ยม ฯ^๙

ผู้แต่งปรารถนา คนที่ปรารถนาพ้นทุกข์และอุปาทาน มีจิตประเสริฐ ปรารถนาขจัดเหตุแห่งชาติขราและมรณะ เสวยสุขและวิมุตติ เพื่อเข้าถึงความดับคือพระนิพพานที่ยังไม่บรรลู่ และนำหมู่ชนเหล่าอื่นที่ยังอยู่อ้อมฝั่งหนึ่งให้ถึงความสมบูรณ์

แผนภาพวิมุตติมรรค

^๗ Nanamoli Bhikkhu, *The Path of purification*, Volum One, (Shambala, 1976), p. xxviii.

^๘ อ้างใน Bapat, P.V., *Vimuttimaggā and Visuddhimaggā : A Comparative Study*, (Poona, 1937), p. liv, พระอุปติสสเถระ รจนา, *วิมุตติมรรค*, พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต) และคณะ แปล, หน้า ๓.

^๙ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๘๖/๑๐๙, อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑/๒, พระอุปติสสเถระ รจนา, *วิมุตติมรรค*, พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต) และคณะ แปล, หน้า ๑.

๔.๒.๕ เนื้อหาโดยสังเขป

บทกระทู้ หรือ บทตั้ง ผู้แต่งกล่าวถึงศีล สมาธิ ปัญญา และ วิมุตติ เนื้อหามี ๑๒ บท ดังนี้

ภาค ๑

เรื่องศีล ผู้แต่งถามว่า ศีลคืออะไร อะไรเป็นลักษณะ เป็นรส (กิจ) เป็นปัจจุปัญฐาน (อาการปรากฏ) และเป็นปทัฏฐาน (เหตุใกล้) ของศีล ศีลมีอานิสงส์อย่างไร ศีลมีความหมายอย่างไร อะไรคือความแตกต่างระหว่างศีลกับวัตร ศีลมีกี่ประเภท อะไรทำให้เกิดศีล ศีลขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นสูง เป็นอย่างไร อะไรบ้างที่เป็นอุปสรรคการพัฒนาศีล เหตุแห่งศีลมีเท่าไร ศีลมีกี่หมวด อะไรทำให้ศีลบริสุทธิ์ รวมถึงเรื่องที่บุคคลสรวมในศีลได้ด้วยเหตุเท่าใด

ภาค ๒

เรื่องสมาธิ ผู้แต่งถามว่า อะไรคือสมาธิ อะไรเป็นลักษณะ เป็นรส(กิจ) เป็นปัจจุปัญฐาน (อาการปรากฏ) และเป็นปทัฏฐาน (เหตุใกล้) แห่งสมาธิ ใครบำเพ็ญสมาธิ อะไรคือความแตกต่างระหว่างฌาน วิโมกข์ สมาธิ และอนุปัพพวิหาร ธรรมเป็นเหตุให้เกิดสมาธิมีเท่าไร ธรรมเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าสมาธิมีเท่าไร สมาธิมีอานิสงส์เท่าไร อะไรคือปัจจัยเกื้อหนุนสมาธิ สมาธิมีกี่ประเภท อะไรเป็นเหตุให้มีสมาธิ

ภาค ๓

เรื่องปัญญา ผู้แต่งถามว่า อะไรคือปัญญา อะไรเป็นลักษณะ รส ปัจจุปัญฐาน และปทัฏฐานแห่งปัญญา อะไรเป็นอานิสงส์ เป็นความหมายแห่งปัญญา ลักษณะแห่งปัญญา ชนิดแห่งปัญญา การเจริญปัญญา ความดีประเภทใดช่วยให้เกิดปัญญา ปัญญามีกี่ประเภท การรู้ตามเป็นจริงจำเป็นต้องรู้ให้ชัดเจน เพื่อเกิดปัญญา เริ่มที่พิจารณาทุกขสังคคืออุปาทานชั้น ๑๒ ธาตุ ๑๘ แยกให้ได้ว่าเหล่านี้เป็นเพียงนามกับรูป ไม่มีตัวตนเราเขา พิจารณาสมุทัยสังคให้เห็นเหตุปัจจัยนามรูปจนรู้ว่านามรูปเหล่านั้นคือทุกข์ เมื่อดับเหตุปัจจัยได้ให้พิจารณาความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาแห่งนามรูป ซึ่งนำไปสู่อุทยัพพญาณอันเป็นจุดเริ่มวิปัสสนาญาณจนถึงอรหัตต์ ตามลำดับ ท่านแจกแจงเรื่องกิเลสและอกุศลที่ละได้ อธิบายการเข้าผลสมาบัติและนิโรธสมาบัติเป็นลำดับสุดท้าย ท่านสอนให้ปฏิบัติโดยพิจารณาอริยสัง ๔ อาศัยสมาธิ

คำอธิบายในวิมุตติมรรค ผู้แต่งอธิบายตามลำดับ เริ่มที่ศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุตติ
ศีลปริงเฉท (ส่วนศีล) ตั้งคำถามเกี่ยวกับศีล ดังนี้^{๑๐}

^{๑๐} พระมหาสยาม ราชวัตร, “การศึกษาเปรียบเทียบไตรสิกขาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรค”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๓.

๑. ศิล คืออะไร
 ๒. อะไรเป็นลักษณะ เป็นรส (หน้าที่) เป็นปัจจัยพื้นฐาน (อาการปรากฏ) และเป็นปทัฏฐาน (เหตุใกล้) ของศิลปะ
 ๓. ศิลมีอานิสงส์อย่างไร
 ๔. ศิลมีความหมายว่าอะไร
 ๕. อะไรคือความแตกต่างระหว่างศิลปะกับวัตร
 ๖. ศิลมีกี่ประเภท
 ๗. อะไรทำให้เกิดศิลปะ
 ๘. ศิลขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นสูงเป็นอย่างไร
 ๙. ธรรมที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาศิลปะมีอะไรบ้าง
 ๑๐. เหตุของศิลปะมีเท่าไร
 ๑๑. ศิลมีกี่หมวด
 ๑๒. อะไรทำให้ศิลปะบริสุทธิ์
 ๑๓. บุคคลสำรวมในศิลปะ ด้วยเหตุเท่าไร^{๑๑}
- สมาธิปริจเฉท (ส่วนสมาธิ) ตั้งคำถามเกี่ยวกับสมาธิ ดังนี้
๑. อะไรคือสมาธิ
 ๒. อะไรเป็นลักษณะ รส ปัจจัยพื้นฐาน และปัจจัยพื้นฐานของสมาธิ
 ๓. ใครบำเพ็ญสมาธิ
 ๔. อะไรคือความแตกต่างระหว่างฌาน วิโมกข์ สมาธิ และอนุปปพวิหาร
 ๕. ธรรมที่เป็นเหตุที่เกิดสมาธิ มีจำนวนเท่าไร
 ๖. ธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าในสมาธิมีจำนวนเท่าไร
 ๗. อานิสงส์สมาธิมีเท่าไร
 ๘. อะไรเป็นปัจจัยเกื้อหนุนสมาธิ
 ๙. สมาธิมีกี่ประเภท
 ๑๐. อะไรคือการทำสมาธิให้ปรากฏ^{๑๒}

^{๑๑} พระอุปติสสเถระ รัตน, วิมุตติมรรค, พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ แปล, หน้า ๗.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

ปัญหาปริเฉท (ส่วนปัญหา) ตั้งคำถามเกี่ยวกับปัญหา ดังนี้

๑. อะไรคือปัญหา
๒. อะไรเป็นลักษณะ รส ปัจจุภูมฺม และปทัฏฐานของปัญหา
๓. อะไรเป็นอานิสงส์ของปัญหา
๔. อะไรเป็นความหมายของปัญหา
๕. ความดีชนิดไหนที่ทำให้เกิดปัญหา
๖. ปัญหามีกี่ประเภท^{๑๓}

คำอธิบายวิมุตติมรรคท่านนำหลักฐานในพระไตรปิฎก อรรถกถา มาอ้างอิง ยืนยัน สนับสนุน เช่น อธิบายความหมายกสณด้วยยกพุทธพจน์ในขุททกนิกาย เถรคาถา มาประกอบคำอธิบาย^{๑๔}

๔.๓ วิสุทธิมรรค

๔.๓.๑ ความเป็นมา

พระญาณกิตติเถระ ชาวล้านนาไทย เขียน อภิธัมมัตถวิภาวินี อัตถโยชนา บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ว่า วิสุทธิมรรคเป็นอรรถกถา เพราะว่าวิสุทธิมรรคอธิบายพระพุทธวจนคือพระไตรปิฎก (ทั้ง ๓ ปิฎก) ดังนั้น จึงเรียกวิสุทธิมรรคว่าอรรถกถา (เอโส हि तेปิฎกสส พุทธวจนสส อตถิ กเถติ ส่วนเถติ ตสฺมา วิสุทธิมคฺโค อฏฐกฺกาทิ วุจฺจติ)^{๑๕} มติของฝ่ายตะวันตก เช่น Oskar Von Hinuber, Wilhelm Geiger, B.C. Law, K.L. Hazra etc. วิสุทธิมรรคจัดเป็นอรรถกถา

วิสุทธิมรรคเป็นวรรณกรรมบาลีเล่มแรกที่แต่งในเกาะลังกา อวสานคาถาท้ายวิสุทธิมรรคระบุว่า ผู้แต่งวิสุทธิมรรครับนิมนต์ หรือคำเชิญ (อชฺเฌสนิ) ของพระสังฆपालเถระ สำนักมหาวิหาร^{๑๖} พุทธโฆสุปตติกเถระ ว่าด้วยประวัติของพระพุทธโฆสเถระ ผู้แต่งคัมภีร์นี้เป็นชาวพม่าคือพระมหามังคละ เขียนเล่าว่า พระเวทเถระอุปฌาย์ของพระพุทธโฆสเถระและพระพุทโธสเถระให้ไปเกาะลังกา “ในชมพูทวีป (อินเดีย) มีพระไตรปิฎกเท่านั้น ไม่มีอรรถกถาและคัมภีร์เถรวาท(วาทะพระเถระ) แต่ในลังกามีอรรถกถา สิ่งหลที่ยกขึ้นสังคายนา ๓ ครั้ง ท่านไปลังกา ตรวจสอบศึกษาปริวรรตอรรถกถาเป็นมคธภาษา (มาคธายนีรุตติยา) อรรถกถานั้นจักมีประโยชน์แก่ชาวโลกทั้งปวง”^{๑๗}

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๐.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

^{๑๕} อภิ.โยชนา (บาลี) ๒/๔๕๓/๓๗๙ (ฉบับ มมร. พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๕๒)

^{๑๖} วิสุทธิ. (บาลี) ๓/๓๗๕ (ฉบับ มมร.)

^{๑๗} วิสุทธิ (บาลี) ๓/๓๗๙ (ฉบับ มมร.)

พระพุทธโฆसाจารย์ได้รับยกย่องเป็นพระอรรถกถาจารย์คนสำคัญของนิกายเถรวาท เคยพักที่ท่าเรือมยฺรุตกับพระพุทธมิตตะ แต่งอรรถกถาปิฎกสุทฺธิ มัชฌิมนิกาย พักที่กัญจิปุระในอินเดียใต้กับพระโชติปาละแต่งอรรถกถาสารัตถปกาสินี สังยุตตนิกาย พักที่อนูราชปุรี สำนักมหาวิทยาลัยในลังกาที่วัดแต่งวิสุทธิมรรคและคัมภีร์ เช่น สมันตปาสาทิกา สัมโมหวิโนทนีในสมัยพระเจ้ามหายานะ ตามพงศาวดารลังกาบันปลายชีวิตพระพุทธโฆสาจารย์ ท่านเดินทางไปพุทธคยา มรณภาพที่พุทธคยา^{๑๘} เค. อาร์. ศรีนิวาสน์ (K. R. Srinivasan) กล่าวว่า พระพุทธโฆสาจารย์ เกิดที่โมรันทเขตตะ ใกล้เมืองกัญจิปุระในอินเดียใต้^{๑๙} ผู้รู้ทั้งหลายศึกษาวรรณกรรมและประวัติของพระพุทธโฆสาจารย์ พบว่าพระพุทธโฆสะอยู่ในลังกาไม่นาน วรรณกรรมที่อ้างพระพุทธโฆสะเป็นคนแต่ง เมื่อตรวจสอบหลักฐานข้อมูลเช่นเวลาที่ท่านอยู่ในลังกา บุคคลและสถานที่ในวรรณกรรมที่ผู้แต่งอ้างส่วนใหญ่อยู่ในเกาะลังกา มีมติว่าพระพุทธโฆสะผู้แต่งวิสุทธิมรรคคนละคนกับผู้ใช้นามว่าพุทธโฆสะ คำว่าพุทธโฆสะที่อ้างทำคัมภีร์อรรถกถาต่าง ๆ เป็นชื่อของคณะสงฆ์ลังกา แต่งคัมภีร์โดยใช้นาม “พุทธโฆสะ” อวสานคาถาวิสุทธิมรรคยืนยันว่าผู้แต่ง “ได้รับคำเชิญ” ท่านไปพำนักอยู่มหาวิหาร กำหนดแผนการทำงานให้คณะสงฆ์ลังกาดำเนินงานเสร็จภาระจึงกลับอินเดียด้วยสาเหตุไม่แน่ชัด ผู้ศึกษาประวัติของท่านเสนอมติไปตามข้อมูล บางมติเสนอว่าพุทธโฆสะชื่อนี้ไม่มีตัวตนอยู่จริง บางมติเสนอว่าพุทธโฆสะเป็นชื่อคณะสงฆ์ลังกาที่แต่งคัมภีร์ในนามของพระพุทธโฆสะ หลักฐานข้อมูลของฝ่ายใดน่าเชื่อถือ ควรพิจารณาตรวจสอบอย่างรอบคอบ

อย่างไรก็ดี “พุทธโฆสะ” ชื่อที่มีบทบาทสำคัญกับผู้แต่งคัมภีร์ฝ่ายเถรวาท บันทึกแล้วว่าเมื่อท่านแต่ง(รจนา)วิสุทธิมรรคเสร็จ มอบให้คณะสงฆ์สำนักมหาวิทยาลัย ท่านจึงได้รับอนุญาตให้ปริวรรตอรรถกถาพระไตรปิฎก ท่านปริวรรตอรรถกถากรุณที่จากภาษาสิงหลเป็นภาษามคธก่อน จากนั้นปริวรรตอรรถกถาพระสูตรต้นตปิฎกจากภาษาสิงหลตามลำดับพระสูตร และอรรถกถากังขาวิตรณี อย่างไรก็ตาม แม้มีผู้เสนอประวัติพระพุทธโฆสาจารย์ไม่ตรงกัน เรื่องนี้พึงวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ สิ่งที่ประจักษ์คือหลังพุทธกาลไม่มีวรรณกรรมบาลีของใครโดดเด่นเท่ากับผลงานของพระพุทธโฆสาจารย์

๔.๓.๒ ผู้แต่ง

ผู้แต่งวิสุทธิมรรคคือพระพุทธโฆสาจารย์ ชาวอินเดีย มีชีวิตอยู่ระหว่าง พ.ศ. ๙๕๓ - ๙๗๕

๔.๓.๓ แรงจูงใจผู้แต่ง

อวสานคาถาตอนท้ายวิสุทธิมรรค ผู้แต่งบันทึกว่ารับคำเชิญ(ขอขณฺเสน)ของพระสังฆปาเลเถระ สำนักมหาวิทยาลัย ท่านไปลังกาตามคำเชิญ แต่งวิสุทธิมรรคตามนัยเทศนาของบูรพาจารย์มหาวิทยาลัย แรงจูงใจของผู้แต่งคือไปตามคำเชิญ

^{๑๘} P. Trevor Ling, *A Dictionary of Buddhism*, (New Delhi : K P Bangchi & Company, 1981), p. 106.

^{๑๙} Dr. Ahir, *Buddhism in South India*, (Delhi : Srisatsguru Publications, 1992), p. 124.

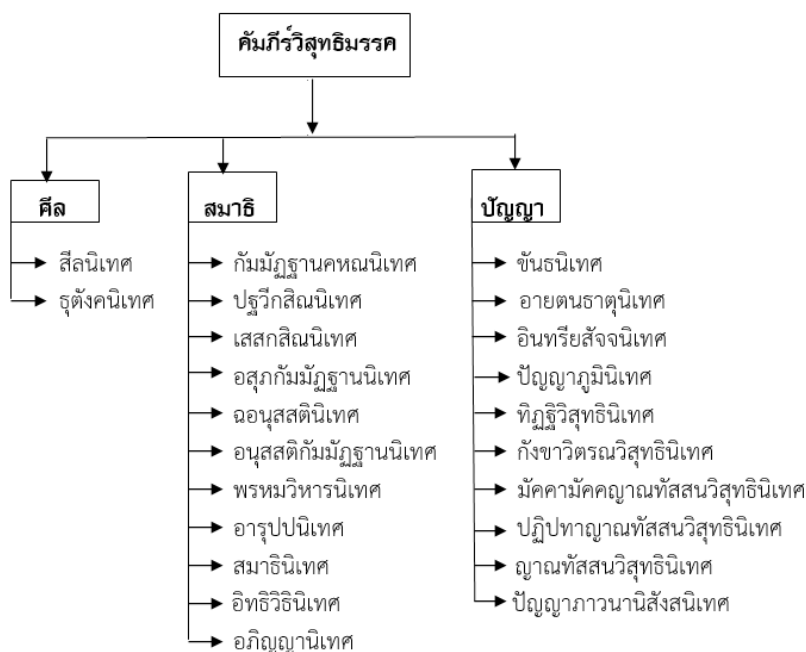
๔.๓.๔ ลักษณะการแต่ง

วิธีการแต่งวิสุทธิมรรค ผู้แต่งยกบทอุเทศคาถาขึ้นมาอธิบายไตรสิกขา เหมือนผู้แต่งวิมุตติมรรค (บทอุเทศต่างกัน) แต่งเป็นความเรียงร้อยแก้วผสมร้อยกรอง

๔.๓.๕ เนื้อหาโดยสังเขป

วิสุทธิมรรค แปลว่า หนทางแห่งความบริสุทธิ์ บทนำวิสุทธิมรรคฉบับภาษาอังกฤษ ญาณโมลีภิกขุ (Bhikkhu Nanamoli) ชาวอังกฤษ กล่าวว่า “วิสุทธิมรรค คือ “Path of Purification” บางทีจะเป็นงานชิ้นเอกในวรรณคดีของโลก คัมภีร์นี้ย่อและแปลคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งบรรจุอยู่ในบาลีพระไตรปิฎกไว้อย่างเป็นระเบียบ ในปัจจุบันในยุโรปรับรองกันว่าบาลีพระไตรปิฎกเป็นบันทึกพระพุทธวจนะที่เก่าแก่ที่สุดและถูกต้องมากที่สุด วิสุทธิมรรคในฐานะที่เป็นหลักฐานสำคัญประเภทที่มีใช้ปิฎกได้สร้างศูนย์กลางแห่งวิธีอธิบายความแบบวิจารณ์พระไตรปิฎกไว้อย่างสมบูรณ์และต่อเนื่องกัน โดยใช้วิธีการตามที่เรียกว่าแบบพระอภิธรรม คัมภีร์นี้กล่าวคำแนะนำเกี่ยวกับการปฏิบัติอย่างพิสดารเพื่อให้วิสุทธิเกิดขึ้น”^{๒๐}

การแต่งวิสุทธิมรรคถือเป็นแบบอย่างการแต่งอรรถกถา ทั้งแบบสุดต้นตภาษันิยน์ย และ อภิธรรมภาษันิยน์ย โครงสร้างเนื้อหา มีดังนี้

แผนภาพ โครงสร้างวิสุทธิมรรค

^{๒๐} Bhadhantacariya Buddhaghosa, *The Part of Purification* [Visuddhimagga] [Bhikkhu Nanamoli, Trans]. (Singapore Buddhist Meditation Center, 1956), p. ix.

ผู้แต่งประมวลธรรมในพระไตรปิฎกนำมาเรียบเรียงตามหลักไตรสิกขา ตั้งบทกระทู้อธิบายความในรูปคำถามคำตอบ อธิบายตามแนววิสุทธิ ๗ ผู้แต่งวางลำดับบทตามแนวไตรสิกขา เริ่มเรื่องศีล ตามด้วยเรื่องสมาธิ และเรื่องปัญญา อธิบายครอบคลุมทั้ง ๓ ปิฎก จัดเป็นหมวดหมู่ มี ๒๓ นิเทศ

อารัมภคาถา ผู้แตงนำบทเทศคาถา หรือ บทร้อยกรอง ในเทวตาสังยุตต์ :-

สีเล ปติฏฺฐาย นโร สพลโย จิตฺตํ ปณฺณญจ ภาวย
อาตปปี นิปกโก ภิกขุ โส อิมํ วิชฺฌเย ชฺฌํ ๑

แปลว่า : “นรชนผู้มีปัญญา เห็นภัยในสังสารวัฏ ดำรงอยู่ในศีล เจริญจิต

และปัญญา มีความเพียร มีปัญญาเครื่องบริหาร เขาพึงสะสมความรกรักนี้ได้

ตั้งคำถามว่า ใครสามารถสะสมความรกรักได้ คำตอบคือ นรชนที่มีปัญญาดำเนินชีวิตตามไตรสิกขา จะสะสมความรกรักนี้ได้ ผู้แตงกล่าวสดุดีพระผู้มีพระภาค อ้างถึง เวสาร์ชชญาณ (๔) ทศพลญาณ (๑๐) ความหมายคำว่าวิสุทธิ มีหลายนัย เช่น วิปัสสนาญาณ ฌานและปัญญา กรรม ไตรสิกขา และ สติปัฏฐาน เป็นต้น

คำว่าวิสุทธิมรรค แยกเป็น “วิสุทธิ” กับ “มรรค” วิเคราะห์คำศัพท์ว่า “ตตฺถ วิสุตฺติตี สพฺพมล-
วิริหิตํ อจฺจนตปริสุตฺตํ นิพฺพานํ เวทิตพฺพํ ๑ ตตฺถ วิสุตฺติยา มคฺโคติ วิสุตฺติมคฺโค ๑ มคฺโคติ อธิคฺมุปาโย
วุจฺจติ”^{๒๑} แปลความว่านิพพานอันบริสุทธิ์โดยสิ้นเชิง ปราศจากมลทินทั้งปวง พึงทราบว่าเป็น วิสุทธิ ๑ ในคำว่า วิสุทธิมคค์ นั้น ทางแห่งวิสุทธิ ดังนั้นจึงชื่อว่าวิสุทธิมรรค ๑ อูบายที่เป็นเครื่องบรรลุ ท่านเรียกว่ามรรค^{๒๒}

ผู้แตงวิสุทธิมรรคอธิบายไตรสิกขาตามลำดับ ดังนี้

๑. สีสสิกขา

ศีลเป็นกฎคุมความประพฤติ เป็นที่ตั้งคุณความดีคือบุญ เป็นเนื่อานุบุญของทานบรจาค เป็นพื้นฐานเพาะปลูกในความเป็นสหายพระอรียะ คนมีศีลเป็นผู้คงที่ในคุณความดี “ธีรชนตั้งมั่นดีในศีลย่อมได้รับชื่อเสียงในโลกนี้ ตายไปย่อมได้รับสุขโสมนัสในสวรรค์ ย่อมได้รับสุขโสมนัสในที่ทั่วไป”^{๒๓}

คำปจฺฉา-วิสัชนาเรื่องลักษณะ รส ปัจจุปัฏฐาน ปทัญฐาน และอาณิสสศีล

^{๒๑} วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๓/๒.

^{๒๒} วิสุทธิ. (ไทย) ๑/๓/๓.

^{๒๓} ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๖๑๘/๔๔๖.

ปฏิจา	วิสัยนา
๑. อะไร ชื่อว่า ศิล	ธรรมทั้งหลายมีเจตนาเป็นต้น ของผู้เว้นโทษมีปณาดิบาตเป็นต้นก็ดี ของผู้บำเพ็ญข้อวัตรปฏิบัติก็ดี ในที่นี้หมายถึงเจตนาศีล เจตสิกศีล ศิลสังวร ๕ ได้แก่ ปาติโมกขสังวร สติสังวร ญาณสังวร ขันติสังวร วิริยสังวร
๒. ชื่อว่า ศิล	กรรมในกายกรรมเป็นต้น ไม่กระจัดกระจาย มีระเบียบด้วยดี ๑ ความเข้าไประับไว้เป็นที่รองรับ เป็นที่ตั้งอาศัยแห่งกุศลธรรม ๑
๓. ลักษณะ ศิล	การรวมไว้อย่างดีซึ่งกายกรรมเป็นต้น โดยเป็นที่ตั้งอาศัยแห่งกุศลธรรม คือเป็นรากฐาน
รสของ ศิล	การกำจัดความทุกข์ ๑ ความไม่มีโทษ ๑
ปัจจุปัฏฐาน ศิล	ความสะอาดทางกาย ๑ ความสะอาดทางวาจา ๑ ความสะอาดทางใจ ๑
ปทัฏฐาน ศิล	ความละอายความชั่ว ความผิด ความเกรงกลัวความชั่ว ความผิด (หิริและโอตตปปะ)
๔. อานิสงส์ ศิล	ความไม่เดือดร้อนทางกาย วาจา และใจ การประสบความสงบเย็นทางกายและใจ
๕. ศิล ที่ชนิด	วิสุทธิมรรคเน้นจิตปาริสุทธิศีล ได้แก่ ปาติโมกขสังวรศีล อินทริยสังวรศีล อาชีวะ-ปาริสุทธิศีล และปัจจุปัฏฐานนิสสิทศีล
๖. ความเศร้าหมอง ศิล	ลามกสักการะและเมถุนสังโยค
๗. ความผ่องแผ้ว ศิล	(๑) ไม่ละเมตสิกขาบท (๒) แสดงคินโทษที่ละเมต (๓) เว้นเมถุนสังโยค (๔) ไม่มีบาปกรรม เช่น โกรธ ริษยา ตระหนี่ มายา ไอ้อวด กระด้าง แข่งดี ถือตัว ถือตัวจัด มัวเมา ประมาท (๕) มีคุณธรรมเช่น มกน้อย สันโดษ ขัดเกลากิเลส เป็นต้น

๒. สมานธิศึกษา

คำปฏิจาและวิสัยนา ลักษณะ รส ปัจจุปัฏฐาน และอานิสงส์สมาธิ

ปฏิจา	วิสัยนา
๑. ชื่อว่า สมาธิ	ความมีอารมณ์เดียวแห่งกุศลจิต
๒. ความหมาย สมาธิ	จิตและเจตสิกที่สมาธิในอารมณ์เดียว
๓. ลักษณะ สมาธิ	ความคิดไม่ซัดส่าย
รสของ สมาธิ	กำจัดความคิดซัดส่าย
ปัจจุปัฏฐาน สมาธิ	ความคิดไม่หวั่นไหว
ปทัฏฐาน สมาธิ	ความสุข
๔. สมาธิหลายอย่าง	สมาธิมี ๑ คือ เอกัคคตาสมาธิ มี ๒ ได้แก่ โลภียสมาธิ และโลกุตตรสมาธิ มี ๓ ได้แก่ ขณิกสมาธิ อุปปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ มี ๔ ได้แก่ ฌานสมาธิ มุขขีวหารสมาธิ ญาณทัสสนสมาธิ สติสัมปชัญญสมาธิ และอาสวักขยสมาธิ มี ๕ ได้แก่ สุขสมาธิ สันตสมาธิ อริยสมาธิ นิรามิสสมาธิ อากาบุริสมาธิ
๕. ความเศร้าหมอง สมาธิ	ธรรมฝ่ายเสื่อม คือ สัญญามนสิการเกี่ยวกับกาม

ปุจฉา	วิสัชนา
๖. ความผ่องแผ้วสมาธิ	ธรรมข้างฝ่ายพิเศษ คือ สัณญามนสิการเกี่ยวกับฌาน
๗. วิธีบำเพ็ญสมาธิ	มีศีลบริสุทธิ ตัดปณิโพธ เข้าหากัลยาณมิตร ถือกัมมัฏฐานที่เหมาะสมจริงใจ เลือกอยู่ในที่เหมาะสม (หนีห่างคนบางประเภท)
๘. อานิสงส์สมาธิ	ชีวิตสุขสงบในปัจจุบัน (ทิฐฐธรรมสุขวิหารธรรม) เป็นต้น

๓. ปัญญาศึกษา

ปุจฉา	วิสัชนา
๑. อะไรคือปัญญา	วิปัสสนาญาณที่สัมปยุตทุกขลจติ
๒. ความหมายปัญญา	ชื่อว่าปัญญา เพราะรู้ทั่ว รู้ลึกยิ่งกว่าการที่รู้จักและรู้แจ้ง ความรู้แจ้งไตรลักษณ์
๓. ลักษณะปัญญา	การตรัสรู้สภาวะธรรม
รสปัญญา	กำจัดความมืดคือโมหะที่ปิดบังสภาวะธรรม
ปัจจุปัญฐานปัญญา	ความไม่ลุ่มหลง
ปทัฏฐานปัญญา	สมาธิ
๔. ชนิดปัญญาที่อย่าง	มุ่งปัญญาคือการตรัสรู้สภาวะธรรม
๕. วิธีบำเพ็ญปัญญา	ชั้นธ อายตนะ ธาตุ อินทรีย์ สัจจะ และปัจจุสมุพบาท เป็นภูมิแห่งปัญญา สิววิสุทธิ และจิตตวิสุทธิ เป็นมูล ทิฐิ- วิสุทธิ- กังขาวิตรณ- มัคคามัคคญาณทัสสน-ปฏิบัติ ญาณทัสสน-ญาณทัสสนวิสุทธิ เป็นสรีระ (ลำดับ) สังสมโดยการเล่าเรียนได้ตามธรรมอันเป็นภูมิ ทำวิสุทธิ ๒ ที่เป็นมูลให้มีพร้อม ทำวิสุทธิ ๕ ให้มีพร้อม จึงบำเพ็ญปัญญา
๖. อานิสงส์ปัญญา	ไม่อาจประเมินได้ โดยย่อคือกำจัดกิเลส เข้านิโรธสมาบัติ บรรลุอรหัตตผลคือความเป็นอาหุไนยบุคคล

ศีลเปรียบเหมือนแผ่นดิน วิปัสสนาปัญญาเปรียบเหมือนมิด สมาธิเปรียบเหมือนศิลาหรือหินลับมีด ปาริหาริกปัญญาเปรียบเหมือนมือ ความเพียรเปรียบเหมือนกำลัง

“เหตุการณ์ในอินเดียและลังกาคือบริบททางสังคมก่อนแต่งวิสุทธิมรรค มหาวิหารรกร้างนานหลายปี วรรณกรรมที่บูรพาจารย์เขียนเอาไว้ เมื่อต้องมาประสบภัยพิบัติจึงกระจายทั้งวรรณกรรมทั้งผู้แต่งวรรณกรรม ดังนั้นพอพ้นภัยพิบัติจึงต้องรวบรวมไว้เป็นหลักฐาน เป็นที่อ้างอิง เพื่อให้สาธุชน (ภิกษุ) ได้รับความปรโมทย์ มีขวัญและพลังใจ อีกทั้งยังประกาศแนวการฝึกจิตเจริญภาวนาของเถรวาทว่ามีขั้นตอนมีวิธีปฏิบัติอย่างไร ข้อมูลส่วนหนึ่งในวิสุทธิมรรคนำมาจากวรรณกรรมของบูรพาจารย์ของมหาวิหารที่แต่งเอาไว้ก่อนแล้ว..เวลานั้นพวกเขโยคาจารในอินเดียตีความมัชฌิมาปฏิปทาต่างจากใน

พระไตรปิฎก พระสังฆปาเลระจึงเชิญพระพุทโธมะให้เขียนวิสุทธิมรรค ผู้จนาแสดงขั้นตอนการเขียนวิสุทธิมรรค ๑๐ ขั้นตอน ...^{๒๔}

วิสุทธิมรรคในสังคมไทย

ประเทศไทยรับคัมภีร์นี้มาจากลังกา ราว พ.ศ. ๑๙๐๐ ตรงกับสมัยสุโขทัย ที่ติดต่อสัมพันธ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมกับลังกา และรับเอาพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มาเป็นแนวทางปฏิบัติ^{๒๕} จารึกสืบทอดกันมาได้จัดพิมพ์เป็นรูปเล่มในปัจจุบัน

ในสังคมไทย วิสุทธิมรรคมีความสำคัญต่อวงการศึกษพระพุทธศาสนา ดังนี้

๑. คัมภีร์ต้นแบบวิธีอธิบายแบบอรรถกถา บรรดาคัมภีร์อรรถกถา วิสุทธิมรรคถือว่าเป็นอรรถกถา มีวิธีอธิบายตามแนวอรรถกถาที่หลากหลาย สมบูรณ์ด้วยอรรถด้วยพยัญชนะขยายความพระพุทธพจน์อย่างชัดเจนด้วยสำนวนภาษามคธสละสลวย วิธีการอธิบายในวิสุทธิมรรคมีหลายรูปแบบ คือ (๑) การวิเคราะห์ศัพท์ (๒) การอธิบายรูปศัพท์ การอธิบายความหมายของรูปศัพท์ หรือการอธิบายทั้งรูปศัพท์และความหมายของรูปศัพท์ (๓) การจัดแบ่งประเภทแยกย่อยหัวข้อธรรม (๔) การใช้อุปมาอุปไมยประกอบการอธิบาย (๕) การยกพุทธพจน์หรืออรรถกถาмаยีนยันอ้างอิงสนับสนุนการอธิบาย (๖) การมุ่งอธิบายเนื้อหาสาระเป็นสำคัญ พระอรรถกถาจารย์รุ่นหลังได้ถือเอาเป็นแบบอย่างในการแต่งอธิบายข้อความคัมภีร์อรรถกถาต่างๆ เช่น พระธัมมปาละ พระมหานามะ พระอุปเสนะ เป็นต้น^{๒๖} การอธิบายไตรสิกขาในวิสุทธิมรรคดำเนินตามลำดับวิสุทธิ ๗ และอธิบายการเกิดวิปัสสนาญาณตามลำดับญาณ (๑๖)

๒. ด้านปฏิบัติกัมมัฏฐาน ชาวพุทธยอมรับวิสุทธิมรรคว่าเป็นคู่มือในการปฏิบัติกัมมัฏฐาน เป็นวรรณกรรมยอดเยี่ยมสายคัมภีร์ด้านปฏิบัติ เนื้อหาทั้งทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ผู้ศึกษาได้รับแนวทางปฏิบัติกัมมัฏฐานละเอียดและชัดเจน วิสุทธิมรรคประมวลคำอธิบายคำสอนดำเนินแนววิสุทธิ ๗ สำนักกัมมัฏฐานในประเทศไทยนำหลักปฏิบัติกัมมัฏฐานในวิสุทธิมรรคไปใช้เป็นแนวทางการสอนการปฏิบัติในสำนัก การสอนกัมมัฏฐานในเมืองไทยเมื่อกล่าวทฤษฎีหรือแนวทางปฏิบัติกัมมัฏฐานต้องอ้างวิสุทธิมรรคเป็นหลัก

^{๒๔} “วิสุทธิมรรค : วิถีแห่งการยกระดับภูมิปัญญาในเถรวาท” ใน <https://www.mcu.ac.th> (๑๕ กันยายน ๒๕๖๕)

^{๒๕} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๔๖.

^{๒๖} พระมหาสยัม ราชวัตร, การศึกษาเปรียบเทียบไตรสิกขาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรค, หน้า ๑๖๒.

๓. คณะสงฆ์ไทยนำวิสุทธิมรรคมาใช้เป็นหลักสูตรการศึกษาภาษาบาลี สมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จัดวิธีสอบบาลีเป็นประโยคตั้งแต่ ป.ธ. ๓-๙) ตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์ และมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ (แต่ว่าหลักสูตรยังไม่ชัดเจน ต่อมาสมัยรัชกาลที่ ๗ ได้จัดการศึกษาเป็นระบบมากขึ้นหลายระดับ วิสุทธิมรรคได้รับคัดเลือกเป็นหนึ่งในหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยระดับเปรียญเอก คือวิชาแปลมคธเป็นไทยประโยค ป.ธ. ๘ และวิชาแปลไทยเป็นมคธ ประโยค ป.ธ. ๙ ก็เพราะวิสุทธิมรรคอธิบายหลักคำสอนครบ ๓ ปิฎก เนื้อหาครบมีทั้งด้านปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ อยู่ในคัมภีร์เดียว สำนวนภาษาเป็นมาตรฐาน ลีลาการแต่งแบบอรุณกถา

สรุป วิสุทธิมรรค

๑. คัมภีร์ที่รจนา หรือแต่งขึ้นโดยอาศัยบาลีพระไตรปิฎกดั้งเดิม
๒. คัมภีร์ที่รจนาเลือกสรรเอาเฉพาะสาระในไตรสิกขามาแสดงโดยไม่ยึดถือ
๓. คัมภีร์ที่มีได้แต่งขึ้นโดยอัตโนมัติ แต่แปลข้อมูลเก่าบางส่วนของบูรพาจารย์มหาวิหาร
๔. คัมภีร์ที่รจนาด้วยหลักของเถรวาท
๕. คัมภีร์อธิบายศีล ธุดงค์ สมณะ อภิญญา เป็นต้น ครบถ้วนกระบวนการธรรมปฏิบัติ
๖. คัมภีร์แสดงขั้นตอนการปฏิบัติโดยละเอียด
๗. คัมภีร์ที่รจนาโดยได้มีการเลือกสรรการใช้ศัพท์ที่เป็นมาตรฐานของภาษามคธ ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาสามารถเข้าใจอรรถรสได้อย่างบริบูรณ์
๘. คัมภีร์ที่อ้างเรื่องราวเกี่ยวกับตัวอย่างของนักปฏิบัติรุ่นก่อนไว้ เพื่อให้คนยุคหลังถือเอาเป็นแบบอย่างได้ เป็นต้น
๙. อาศัยจุดเด่นดังที่กล่าวมานี้แล ทำให้ชาวโลกพากันยกย่องวิสุทธิมรรคว่าเป็นคัมภีร์ที่ดีที่สุด คัมภีร์หนึ่งของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ^{๒๗}

๔.๔ เปรียบเทียบวิมุตติมรรคกับวิสุทธิมรรค

๔.๔.๑ โครงสร้าง

วิมุตติมรรคและวิสุทธิมรรคมีโครงสร้างคัมภีร์เหมือนกัน อธิบายไตรสิกขา เริ่มจากเรื่องศีล สมาธิ และปัญญา จัดเป็นหมวดหมู่ ในด้านความแตกต่าง โครงสร้างมีไม่เท่ากัน วิสุทธิมรรคอธิบายไตรสิกขาตามหลักวิสุทธิ (๗) มี ๒๓ นิเทศ วิมุตติมรรคมี ๑๒ ปริเฉท

อุเทศคาถาในวิมุตติมรรค นำมาจากจตุกกนิบาต อังคุตตรนิกาย

^{๒๗} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิสุทธิมคคปกรณ์ ปฐโม ภาค, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๙), หน้า (๓๑).

สีล สมาธิ ปัญญา จ วิมุตติ จ อนุตตรา
 อนุพุทธา อิมะ พุทธา โคตเมน ยสสสินา ฯ^{๒๘}

“พระโคตมผู้มียศ ได้ตรัสรู้ธรรมเหล่านี้ คือ สีล สมาธิ ปัญญา
 และวิมุตติ อันยอดเยี่ยม”

อุเทศคาถาในวิสุทธิมรรค นำมาจากสคาถวรรค สังยุตตนิกาย

สีเล ปติฏฺฐาย นโร สพลฺลโย จิตฺตํ ปณฺณญจ ภาวํ
 อาตาปี นิปโก ภิกขุ โส อิมํ วิชฺฌเย ชฺฌํ ฯ^{๒๙}

“นรชนผู้มีปัญญา เห็นภัยในสังสารวัฏ ดำรงอยู่ในศีล เจริญจิต
 และปัญญา มีความเพียร มีปัญญาเครื่องบริหาร เขาพึงสะสมความรึกชู้ญนี้ได้” ฯ

๔.๔.๒ การแต่ง

วิมุตติมรรคและวิสุทธิมรรค แต่งผสมผสานร้อยแก้วกับร้อยกรองที่เรียกว่าวิมสสะ เนื้อหาส่วนใหญ่
 เป็นร้อยแก้ว อธิบายครอบคลุม ๓ ปิฎก จุดเด่นคือรูปแบบการแต่งคล้ายกัน คือ

๑. ปณามพจน์ ค่ายกย่องพระรัตนตรัย สองคัมภีร์แสดงความเคารพสิ่งสูงสุด ปณามพจน์
 เป็นรูปแบบในคัมภีร์ทั้งหลายก่อนจะอธิบายต่อไป วิธีนี้น่าจะเป็นแบบอย่างการไหว้ครู อรรถกถา ฎีกา
 อนุฎีกาคงใช้ปณามพจน์เป็นคำนำเสนอก่อนแต่งคัมภีร์

๒. นิทานคาถา นำคาถาในพระไตรปิฎกมาเป็นบทตั้ง

๓. เนื้อหา อธิบายไตรสิกขาคือเรื่องศีล เรื่องสมาธิ และเรื่องปัญญา

๔. อวสานคาถา ค่ำลงท้าย นำเสนอลำดับกัน

๔.๔.๓ เนื้อหา

วิมุตติมรรคและวิสุทธิมรรคเนื้อหาหลักคือไตรสิกขา แบ่งออก ๓ ส่วน คือ ส่วนศีล ส่วนสมาธิ และ
 ส่วนปัญญา อธิบายคล้ายกันทั้ง ๒ คัมภีร์ ตั้งประเด็นคำถาม การตอบคำถามนำข้อมูลในพระไตรปิฎก
 อรรถกถา ภาษิต มาสนับสนุน ยกอุปมาอุปไมยมาประกอบ

วิสุทธิมรรคตอบคำถามโดยขยายความ มีอุปมาอุปไมย อ้างอิงข้อมูลจากพระไตรปิฎก ตัวอย่าง
 การปฏิบัติครั้งพุทธกาลนำมาประกอบคำอธิบาย นอกจากนี้ไขความบาลีให้กระจ่างตามนัยอรรถกถาเก่า
 นำข้อวินิจัยต่าง ๆ พร้อมทั้งเรื่องราวที่เกิดขึ้นในลังกาในอรรถกถาเก่ามาแสดงตามสมควร โดยเฉพาะ
 วาทีที่แตกต่างกันระหว่างมหาวิหารและนิกายอื่น ขณะที่วิมุตติมรรคอธิบายความสั้น ๆ อ้างอิงไม่มาก
 เหมือนวิสุทธิมรรค

^{๒๘} อง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑/๒.

^{๒๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓/๒๗, วิสุทธิ. (ไทย) ๑/๑/๑.

ทั้ง ๒ คัมภีร์นำเสนอคำสอนและวิธีปฏิบัติกรรมฐาน ในปัจจุบันสำนักปฏิบัติกรรมฐานในประเทศไทยยึดหลักคำอธิบายในคัมภีร์ทั้งสอง แล้วนำมาประยุกต์ปฏิบัติในสำนัก แต่วิสุทธิมรรคได้รับการอ้างอิงเนื้อหาทางปฏิบัติกรรมฐานมากกว่าวิมุตติมรรค เนื่องจากวิสุทธิมรรคเผยแพร่เข้ามาสู่ประเทศไทยก่อนวิมุตติมรรค

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างด้านอิทธิพลต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา ในด้านต้นแบบหรือแบบอย่างวิธีอธิบายความระดับอรรถกถา วิสุทธิมรรคได้รับความนิยมมากกว่าวิมุตติมรรคเนื่องจากมีรูปแบบวิธีอธิบายหลากหลาย สมบูรณ์ทั้งอรรถกถาทั้งพยัญชนะ อธิบายขยายความพระพุทธพจน์ชัดเจน ใช้สำนวนภาษาบาลีสละสลวย ถือเป็นมาตรฐานการแต่งภาษาบาลีได้ ผู้ศึกษาวิสุทธิมรรคฉบับภาษาบาลีย่อมเกิดความประทับใจรณรสที่ผ่านถ่ายทอดผ่านภาษาบาลี นอกจากนั้นวิสุทธิมรรคจัดเป็นหลักสูตรศึกษาเปรียญเอกของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

การที่วิมุตติมรรคและวิสุทธิมรรคอธิบายไตรสิกขา ไม่ได้หมายความว่าคัมภีร์ใดคัมภีร์หนึ่งไม่สำคัญหรือไม่จำเป็น การศึกษาสองคัมภีร์จะเสริมกัน วิมุตติมรรคช่วยให้จับประเด็นและได้แนวคิดหลักเกี่ยวกับข้อธรรมรวดเร็วขึ้น วิสุทธิมรรคให้คำอธิบายข้อธรรมอย่างละเอียด พร้อมนำเสนอกรณีตัวอย่างประกอบเป็นบุคลากริษฐาน วิสุทธิมรรคมีรูปแบบเค้าโครงเช่นเดียวกับวิมุตติมรรคแต่รายละเอียดภาคปริยัติมีมากกว่า

โดยสรุป ด้านเหมือนกัน คือ โครงสร้าง ด้านต่างกัน คือ เนื้อหามากน้อยต่างกัน วิสุทธิมรรคใช้เป็นหนังสือเรียนบาลีของคณะสงฆ์ไทย

๔.๕ ความสำคัญของวิมุตติมรรค และ วิสุทธิมรรค

วิมุตติมรรคของสำนักอภัยคีรีแต่งขึ้นก่อนวิสุทธิมรรค ไม่พบข้อความในวิมุตติมรรคระบุว่าวิมุตติมรรคเป็นคำสอนมหายาน วิสุทธิมรรคอธิบายไตรสิกขาแนววิสุทธิ(๗) แต่งตามคำเชิญพระสังฆปาเลเถระสำนักมหาวิหาร สองคัมภีร์เสนอรายละเอียดไตรสิกขาต่างกัน สรุปความสำคัญ :-

๔.๕.๑ ด้านวรรณกรรม

ทั้งสองคัมภีร์เสนอหลักคำสอนและวิธีการปฏิบัติกัมมัฏฐาน มีอิทธิพลต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา ในด้านเจริญภาวนา เป็นแบบอย่างการปฏิบัติกัมมัฏฐาน ในประเทศไทยปัจจุบันสำนักกัมมัฏฐานนำหลักการสอนสองคัมภีร์มาประยุกต์ ขั้นตอนการปฏิบัติกัมมัฏฐานในสองคัมภีร์เหมือนกัน คือเริ่มจากผู้ปฏิบัติต้องมีศีลบริสุทธิ์ แสวงหากัลยาณมิตรผู้แนะนำระหว่างปฏิบัติ เลือกกัมมัฏฐานเหมาะกับจริต เพื่อเป็นพื้นฐานเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน วิสุทธิมรรคสอนให้ตัดความกังวลคือปิลิโธร เลือกละทิ้งที่เป็นสัปายะเพื่อเป็นอุปการะแก่จิตที่มีความสงบ คณะสงฆ์ไทยนำวิสุทธิมรรคมาเป็นคู่มือศึกษาบาลีระดับเปรียญเอก วิสุทธิมรรคมีรูปแบบวิธีอธิบายพุทธพจน์หลากหลาย สมบูรณ์ด้วยอรรถกถาด้วยพยัญชนะและ

สำนวนโวหารสละสลวย ยกวิสุทธิมรรคเป็นมาตรฐานการแต่งวิชาภาษาบาลี วิมุตติมรรคได้รับความนิยมน้อยกว่าวิสุทธิมรรค แต่มีจุดเด่นทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจโดยสรุป วิมุตติมรรคใช้ภาษากระชับ วิสุทธิมรรคมีรายละเอียดมากกว่าวิมุตติมรรค

๔.๕.๒ ด้านประวัติศาสตร์

ศึกษาวิสุทธิมรรคย่อมหราบประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดียและลังกา อวสานกถาท้ายวิสุทธิมรรค ผู้แต่งบันทึกว่า “ข้าพเจ้าผู้หวังความดำรงอยู่แห่งพระสัทธรรม รับนิมนต์จากภิกษุสงฆ์สงฆปาละ สำนักมหาวิหาร ผู้เป็นวิรัชชาวที...”^{๑๐} หลักฐานบันทึกทำให้ทราบประวัติศาสตร์การเดินทางไปเกาะลังกา มหาวิหารเป็นสำนักใหญ่ ศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาในเกาะลังกา พระพุทธโฆสอาจารย์ชาวชมพูทวีปเคยไปพำนักที่มหาวิหาร วิสุทธิมรรคถือเป็นประวัติศาสตร์ของสำนักมหาวิหารที่สืบทอดจนถึงปัจจุบัน วิมุตติมรรคเป็นคัมภีร์ของสำนักกัณโถกวิหารที่มีผู้นำบ้านเมืองให้การอุปถัมภ์

๔.๕.๓ ด้านหลักธรรม

วิสุทธิมรรคอธิบายพระไตรปิฎกตามหลักไตรสิกขา ที่สำนักมหาวิหารใช้เป็นแนวทางแต่งคัมภีร์สืบมา คำสอนมุ่งการปฏิบัติกัมมัฏฐานทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ผู้แต่งกล่าวว่า “กุลบุตรผู้ปรารถนาความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรมจงพากเพียรสั่งสม”^{๑๑} ไตรสิกขา เป็น “พหุลัมมิกถา” คำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงบ่อย ดังพุทธพจน์ว่า “ศีลเป็นอย่างไร สมาธิเป็นอย่างไร ปัญญาเป็นอย่างไร สมาธิที่ศีลบ่มเพาะ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาที่สมาธิบ่มเพาะ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตที่ปัญญาบ่มเพาะ ย่อมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ โดยสิ้นเชิง”^{๑๒}

วิมุตติมรรคและวิสุทธิมรรคมุ่งความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เน้นความสำคัญของสัมมาทิฐิ องค์ธรรมฝ่ายปัญญาว่าเป็นระบบการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา

วิสุทธิมรรคและวิมุตติมรรคเน้นวิธีปฏิบัติตามจตุปาริสุทธิศีล ผู้ปฏิบัติต้องมีศีลบริสุทธิ ศีลเป็นพื้นฐานที่จะทำให้เกิดสมาธิ อันนำไปสู่การเกิดปัญญาญาณคือวิปัสสนา ตามลำดับ

๔.๕.๔ ด้านภาษา

ในวิสุทธิมรรคผู้แต่งเลือกสรรการใช้ศัพท์ที่เป็นมาตรฐานของภาษาสมครหรือภาษาบาลี “ภาษาบาลีในคัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นภาษาบาลีมาตรฐาน”^{๑๓} ช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจอรรถรสได้ เป็นแบบอย่างที่ดีในการรจนาคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ผู้แต่งใช้วิธีการอธิบายความภาษาบาลีหลายรูปแบบ เช่น อธิบายรูปศัพท์ ความหมายรูปศัพท์ต่าง ๆ วิเคราะห์ศัพท์ให้ผู้ศึกษาเข้าใจความหมายศัพท์นั้น ๆ อย่างถูกต้อง

^{๑๐} วิสุทธิ. (ไทย) ๒/๘๙๓/๕๓๙. (ฉบับ มจร.)

^{๑๑} วิสุทธิ. (ไทย) ๒/๘๙๓/๕๓๙. (ฉบับ มจร.)

^{๑๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๑๑/๑๔๓.

^{๑๓} สุพรรณ บาง ณ ช่าง, ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา, หน้า ๒๙๒.

ผู้แต่งอธิบายความร้อยแก้ว ใช้อุปมาอุปไมยพร้อมยกตัวอย่างประกอบ วิธีนี้ช่วยผู้ศึกษาให้เกิดจินตภาพ เกิดแรงจูงใจ วิสุทธิมรรคมีองค์ความรู้ทางภาษาครบถ้วน ท่านไม่ได้มุ่งเน้นเรื่องไวยากรณ์เพื่อความเข้าใจธรรมเท่านั้น แต่มุ่งให้เกิดความเข้าใจการอธิบายธรรมในอาคตสถานนั้น ๆ อย่างเป็นระบบ

ในด้านวรรณคดีบาลี วิสุทธิมรรคและวิมุตติมรรคถ่ายทอดความลึกซึ้งแห่งหลักธรรมโดยการแต่งร้อยแก้วอย่างบุคลาธิษฐาน อุปมาอุปไมย สร้างวิมุตติรสแก่ผู้ศึกษาปฏิบัติ แม้สองคัมภีร์อธิบายแบบวิมุตติสสพพสาณร้อยแก้วกับร้อยกรอง แต่ลีลาการแต่งต่างกัน วิสุทธิมรรคใช้ภาษาสละสลวย วิเคราะห์ศัพท์ วินิจฉัยบท แสดงความคิดเห็น อ้างอิงข้อมูล วิมุตติมรรคใช้สำนวนโวหารอธิบายสั้น กระชับ ไม่วิเคราะห์ศัพท์ ไม่วินิจฉัย มุ่งอธิบายเนื้อหา

๔.๕.๕ ด้านนำมาประยุกต์เป็นแนวเจริญสติ

การเจริญสติหรือการปฏิบัติกัมมัฏฐานในประเทศไทย สืบทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณจนปัจจุบัน สำนักกัมมัฏฐานที่โดดเด่น มี ๕ สำนัก คือ

๑) สำนักปฏิบัติแนวอานาปานสติ พิจารณาลมหายใจเข้า-ออก บริการภวานาวา “พุทโธ” เช่นกลุ่มพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

๒) สำนักปฏิบัติแนวธุดงค์กัมมัฏฐานอีสาน พื้นฐานสืบมาจากสายอานาปานสติ แต่มีลักษณะเป็นพระป่าต้องออกธุดงค์ มีมากในแถบภาคอีสาน

๓) สำนักปฏิบัติแนววิมุตติมรรคฯ รับแนวปฏิบัติจากพม่า พิจารณาอาการพอง-ยุบ ขณะที่กำหนดหายใจเข้าออก

๔) สำนักปฏิบัติแนววิชชาธรรมกาย สอนตามแบบหลวงพ่อดาวดึงส์ ภาชีเจริญ พิจารณาดวงแก้วที่บริเวณศูนย์กลางของร่างกาย

๕) สำนักปฏิบัติแนวประยุกต์ สังเคราะห์แนวคำสอนในพระพุทธศาสนามาใช้อธิบายการปฏิบัติ และสอนสมาธิ เช่น อาจารย์พร รัตนสุวรรณ์ หลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ^{๓๔} สำนักปฏิบัติดังกล่าวนี้มีสำนักสาขาระบายทั่วประเทศไทย จึงมีอิทธิพลต่อชาวพุทธผู้ยึดถือแนวทางปฏิบัติของสำนักเหล่านี้ แม้จะมีแนวการปฏิบัติแตกต่างกัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นำหลักสูตรวิปัสสนากัมมัฏฐานมาสอนทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ แม้มหาวิทยาลัยจะไม่สามารถฝึกรูปธรรมผู้ปฏิบัติให้หลุดพ้นความทุกข์ภายในระยะเวลาที่ศึกษาอยู่ กระนั้น ผู้ปฏิบัติย่อมได้พื้นฐานวิธีการปฏิบัติ ถือเป็นจุดเริ่มต้นให้ปฏิบัติเพิ่มเติมในภายภาคหน้า

วิมุตติมรรคและวิสุทธิมรรคมีอิทธิพลต่อแนวการปฏิบัติกัมมัฏฐาน มากบ้าง น้อยบ้าง แม้จะไม่มีอิทธิพลโดยตรง ก็มีโดยอ้อม

^{๓๔} วริยา ชินวรรณ และคณะ, “วิวัฒนาการการตีความคำสอนเรื่องสมาธิในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศไทย”, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗), หน้า ๒๔๗.

สรุปท้ายบท

พระอุปติสสเถระแต่งวิมุตติมรรคอธิบายเรื่องไตรสิกขา อ้างอิงในพระไตรปิฎกและในอรรถกถา ท่านอธิบายเป็นระบบด้วยวิธีถาม-ตอบ สั้นกระชับ ตรงประเด็น ต่างจากวิสุทธิมรรคที่ผู้ศึกษาต้องมีความรู้คำสอนพื้นฐาน จึงจะเข้าใจเนื้อหา

วิสุทธิมรรคแต่งหลังวิมุตติมรรค ผู้แต่งคือพระพุทธโฆसाจารย์ ทั้งสองคัมภีร์มีเนื้อหาอย่างเดียวกัน แต่รายละเอียดแตกต่างกัน วิมุตติมรรคนำอุเทศคาถาในทีฆนิกาย มหาวรรค และในอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ยกมาเป็นบทตั้ง อธิบายผลการปฏิบัติ ไม่กล่าวขั้นตอนการปฏิบัติ วิสุทธิมรรคนำอุเทศคาถาในสังยุตตนิกาย สคาถวรรค ยกมาเป็นบทตั้ง อธิบายการปฏิบัติอย่างมีขั้นตอน ทั้งสองคัมภีร์เริ่มที่การรักษาศีล เจริญสมาธิ ที่นำไปสู่ปัญญาญาณ คือ วิปัสสนา

วิมุตติมรรคและวิสุทธิมรรคสะท้อนสะท้อนแนวปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเถรวาท ดำเนินตามพระไตรปิฎก ไม่ใช่การตีความตามใจชอบของผู้ปฏิบัติ

คำถามท้ายบท

คำชี้แจง

ตอนที่ ๑ : ข้อสอบอัตนัย มี ๑๐ ข้อ

๑. วิมุตติมรรคและวิสุทธิมรรค มีความเป็นมาอย่างไร
๒. คำว่า วิมุตติมรรค และ วิสุทธิมรรค มีหมายความว่าอย่างไร
๓. วิสุทธิมรรคและวิมุตติมรรค มีความเหมือนและต่างกันอย่างไร
๔. วิสุทธิมรรคและวิมุตติมรรคมีลักษณะการประพันธ์เหมือนกันหรือว่าต่างกันอย่างไร
๕. อธิบายเนื้อหาวิมุตติมรรคโดยย่อ
๖. อธิบายเนื้อหาวิสุทธิมรรคโดยย่อ
๗. อธิบายวิธีการนำเสนอวิมุตติมรรคและวิสุทธิมรรค
๘. อธิบายคุณค่าของการศึกษาวิมุตติมรรคและวิสุทธิมรรคด้านวรรณคดี
๙. อธิบายคุณค่าของการศึกษาวิมุตติมรรคและวิสุทธิมรรคด้านหลักคำสอน
๑๐. วิมุตติมรรคและวิสุทธิมรรคมีคุณค่าต่อการปฏิบัติกัมมฐานอย่างไร

ตอนที่ ๒ : ข้อสอบปรนัย มี ๑๐ ข้อ ให้กาเครื่องหมาย x ทับข้อ ก ข ค ง ที่ถูกที่สุดเพียงข้อเดียว

๑. วิมุตติมรรค แปลว่า อะไร

ก. หนทางแห่งสวรรค์

ข. หนทางแห่งพระนิพพาน

ค. หนทางแห่งความบริสุทธิ์

ง. หนทางแห่งความหลุดพ้น

๒. วิสุทธิมรรค แปลว่า อะไร

ก. หนทางแห่งสวรรค์

ข. หนทางแห่งพระนิพพาน

ค. หนทางแห่งอริยมรรค

ง. หนทางแห่งความหลุดพ้น

๓. ใครคือ ผู้แต่งวิมุตติมรรค

ก. พระอรรถกถาจารย์

ข. พระพุทธโฆษาจารย์

ค. พระสิริมังคลาจารย์

ง. พระอุปติสสเถระ

๔. ใครคือ ผู้แต่งวิสุทธิมรรค

ก. พระอรรถกถาจารย์

ข. พระอุปติสสเถระ

ค. พระสิริมังคลาจารย์

ง. พระพุทธโฆษาจารย์

๕. ไตรสิกขา ประกอบด้วยหลักกรรม อะไรบ้าง

ก. ศีล สมาธิ สัมมาทิฐิ

ข. ศีล สมาธิ วิมุตติ

ค. ศีล สมาธิ ปัญญา

ง. ศีล สมาธิ สัมมาวาจา

ข. อินทรีย์ไต

ง. โรหณชนบท

๗. ข้อใดกล่าวได้ถูกต้อง

ก. วิสุทธิมรรคตั้งก่อนวิมุตติมรรค

ข. วิมุตติมรรคแต่งหลังวิสุทธิมรรค

ค. วิสฤทธิมรรคแต่งในอินเดียวได้

ง. วิสฺสุทฺธิมรรคเตตฺถในลังกาทวิป

๘. อวสานคาถาวิสุทธิมรรค ระบุนั้นชื่อว่าอะไร

ก. ผู้แต่งวิสุทธิมรรคส่งตัวไปลังกา

ข. ผู้แต่งวิสุทธิมรรคได้รับคำเชิญให้ไปลังกา

ค. เทวดาเชิญให้ไปแต่งวิสุทธิมรรค

ง. ไม่มีคำตอบที่ถูกต้อง

๙. อวสานคาถาในวิสุทฺธิมรรค ระบุนื้อหาไว้ว่าอย่างไร

ก. เทวดาเชิญให้แต่งวิสุทธีมรรค

ข. พระสังฆปาละเชิญให้แต่งวิสุทฐิมนรค

ค. พระพุทธโฆสะเดินทางไปเองไม่มีใครเชิญ

ง. ถูกทุกข้อ

๑๐. ชื่อหนังสือเรียนบาลีของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน คือ

ก. วิมุตติมรรค

ข. วิสุมทิมรรค

ค. สมันตปาสาทิกา

ງ. ບ. ແລະ ຄ.

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๒.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๕.

พัฒน์ เพ็งผลา. ประวัติวรรณคดีบาลี. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖.

พระพุทธโฆสะ รัตน. คัมภีร์วิสุทธิมรรค ภาษาไทย ภาค ๑ ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

_____. คัมภีร์วิสุทธิมรรค ภาษาไทย ภาค ๒ ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระมหาโยธิน โยธโก. เอกสารคำสอน วิสุทธิมคคศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๖๑.

พระมหาสยาม ราชวัตร. “การศึกษาเปรียบเทียบไตรสิกขาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรค”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.

พระอุทิศสเถระ รัตน. วิมุตติมรรค. พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ แปลจากฉบับภาษาอังกฤษของพระเอฮารา พระโสมเถระ และพระเขมินทเถระ. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, (๒๕๕๗).

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วิสุทธิมคคปกรณ์ (ปฐโม ภาค). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙.

Ahir, Dr. **Buddhism in South India**. Delhi : Srisatguru Publications, 1992.

Bapat,V.P. **Vimuttimagga and Visuddhimagga: A Comparative Study**. Poona, 1937.

Bhadhantacariya Buddhaghosa. **The Part of Purification [Visuddhimagga]** [Bhikkhu Nanamoli, Trans]. Singapore Buddhist Meditation Center, 1956.

Nagai.mm. **The Vimuttimagga : The way to Deliverance**. The Pali text society, 1919.

Nanamoli Bhikkhu. The Path of Purification, Volume One, Shambala, 1976.

Trevor Ling,P. A Dictionary of Buddhism. New Delhi : K P Bangchi & Company, 1981.

“วิสุทธิมรรค : วิถีแห่งการยกระดับภูมิปัญญาในเถรวาท” ใน [https : //www.mcu.ac.th](https://www.mcu.ac.th) (๑๕ กันยายน ๒๕๖๕)